

УДК 796.011.3:378

Наталія Завидівська

Особливості вдосконалення змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у контексті законів і категорій філософії

*Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Філософські обґрунтування досліджень у сфері загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів посідають особливе місце серед інших наукових напрямів, оскільки, досліджуючи форми й ставлення людини до явищ природи та суспільства, ми не можемо абстрагуватися від спостережень та експерименту над собою. Формування в молоді здоров'язбережувальної поведінки, логічного мислення, свідомості й відповідальності перед самим собою важко уявити без взаємозв'язку цього процесу з філософськими законами та категоріями. Така філософія в сучасних умовах, на нашу думку, повинна спиратися на низку спеціальних наук, багато з яких виникли лише в останнє десятиліття. Маються на увазі, звичайно, не витяги із цих наук як ілюстрація того чи іншого філософського положення, а теоретичне дослідження й узагальнення різноманітних наукових даних із метою відкриття загальних властивостей і закономірностей людського розвитку, які ще далеко не повністю вивчені [4].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання загальної теорії людської діяльності висвітлено в наукових працях І. Павлова, І. Сеченова, Г. Костюка; розв'язанню проблем модернізації сучасної освіти присвячені наукові розробки І. Зязюна, О. Падалки, О. Пехоти, А. Нісімчука; засоби вдосконалення навчальної діяльності й психолого-педагогічних впливів розкрито в публікаціях В. Моляко, В. Давидова, Д. Мазохи, В. Безпалько; питанням здоров'язбережувального навчання на основі теорії та методики фізичного виховання присвячені праці О. Тимошенка, Е. Вільчковського, Д. Давиденка, Є. Приступи, М. Носка, Т. Круцевич, Б. Шияна й ін. Питання фундаменталізації змісту навчання розглядається у філософських, педагогічних вітчизняних дослідженнях (С. Семериков, М. Карлов, Л. Зоріна, З. Решетова), є спроби досліджувати фундаменталізацію як важливий принцип вищої освіти (А. Субетто, В. Філіпов, А. Кочнев, Г. Дутка та ін.).

Виходячи з означеного, проблемі вдосконалення змісту освіти, зокрема загальної фізкультурно-оздоровчої, присвячено численні дослідження, однак у більшості із них проблема філософії навчання здоров'язбереження торкається лише окремих питань.

Завдання дослідження: 1) конкретизувати основні закони філософії в контексті вдосконалення змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів;

2) Уточнити сутність таких філософських понять, як “методи” й “методологія” та особливості їх трактування в змісті здоров'язбережувального навчання;

3) здійснити аналіз філософських категорій для визначення основних постулатів змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення людини – складна система, яка охоплює майже весь діапазон пізнання (від фізико-математичних наук до гуманітарних), висуває нові вимоги до філософського вчення про людину.

Із появою й розвитком сучасних технологій здоров'язбереження, уявлення про фізичне виховання у вищих навчальних закладах дещо змінилося. Актуальними на сьогодні є дослідження психофізіологічних аспектів, які стосуються сутності функціональних змін в організмі людини, формування копінг-поведінки, звернення до основ біхевіоризму (поведінкової психології) тощо.

Взаємозв'язки між протилежностями, що виявляється в їх єдності й боротьбі, відображає така категорія діалектики, як суперечність. Суперечності, зокрема, виникають між потребою бути здоровим і наявним способом поведінки людини. Чому людина визначає «здоров'я» як найвищу життєву цінність, хоче бути здоровою й при цьому порушує принципи здоров'язбереження? Такі запити практики, своєрідні протилежності, потребують відкриття нових фактів і зв'язків, розроблення нових теоретичних знань як третього члена «діалектичної пари», що допоможе розв'язати вищезазначену суперечність. У процесі здоров'язбережувального навчання слід урахувувати, на нашу думку, суперечності внутрішні та зовнішні, основні й неосновні, практичні та теоретичні, антагоністичні й неантагоністичні.

Найсуттєвішим є те, що вдосконалення змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів має бути засобом переходу певної сукупності вмінь фізичних, практичних у нову якість – знань і навичок здоров'язбережувальних.

Узагальнюючи наукові погляди [2; 3], ми пропонуємо конкретизацію основних законів філософії в контексті фундаменталізації змісту фізкультурно-оздоровчої освіти студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні закони філософії в контексті вдосконалення змісту фізкультурно-оздоровчої освіти студентів

Закон	Конкретизація в контексті фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти
Єдності та боротьби протилежностей	Теоретичні знання й практичні вміння у фізкультурно-оздоровчій освіті – це два складники, у змісті яких конкретизується цей закон. Зв'язки між протилежностями, що виявляється в їх єдності та боротьбі, відображає така категорія діалектики, як суперечність. Суперечність “теоретичного й практичного” у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності студентів розв'язується через оптимальне співвідношення цих понять, тобто за допомогою фундаменталізації змісту навчання.
Заперечення заперечення	Одне з основних завдань оптимізації змісту фізкультурно-оздоровчої освіти, на наш погляд, – забезпечення її постійного розвитку й оновлення. До розвитку та функціонування в майбутньому має здатність лише система фундаментальних здоров'язбережувальних знань, а сукупність таких фактологічних знань є догматичною.
Переходу кількості в якість	Удосконалення змісту фізкультурно-оздоровчої освіти є засобом переходу певної сукупності вмінь фізкультурних, практичних у нову якість – знань і навичок здоров'язбережувальних. Здоров'язбережувальне навчання – це той потенціал, який дає змогу передусім підвищувати якість фізкультурно-оздоровчої освіти, підтримувати її на належному рівні й принаймні – не знижувати. Забезпечення необхідної якості життя та здоров'я можливе лише за умови, коли кількість знань і вмінь у процесі здоров'язбережувального навчання буде сформовано на засадах уніфікації змісту фізкультурно-оздоровчої освіти.

Якість загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студента проявляється повноцінно лише тоді, коли він після закінчення вищого навчального закладу розпочинає самостійне життя й здійснення своєї професійної діяльності. Будь-які рухові вміння є відносними, зокрема станом на сьогодні вони можуть бути достатніми, а от у нестандартних, екстремальних умовах, наприклад хвороби, – недостатніми. Рівень фізкультурно-оздоровчої освіти особистості визначається низкою властивостей, які утворюють її спрямованість на здоровий спосіб життя та здоров'язбережувальну поведінку. Ці властивості можуть бути загальними й специфічними, індивідуальними та колективними, суттєвими чи несуттєвими, зовнішніми й внутрішніми, природними чи набутими тощо.

Зазначимо дуже важливу, на наш погляд, невідповідність: метою загальної фізкультурно-оздоровчої освіти є досягнення студентами певного рівня ЯКОСТІ життя та здоров'я, у той час, коли процес фізичного виховання – це тренування, що спрямоване фактично на накопичення щораз більшої кількості фізичних умінь, причому без навчання, де і як їх застосовувати.

Забезпечення необхідної якості життя й здоров'я можливе лише за умови, коли кількість знань і вмінь у процесі здоров'язбережувального навчання буде визначена на засадах ретельного аналізу та відбору, а саме оптимізації процесу отримання загальної фізкультурно-оздоровчої освіти через фундаменталізацію її змісту. Такий підхід, на нашу думку, сприятиме переходу цієї кількості знань і вмінь у відповідну якість – здоров'язбережувальну поведінку.

Для кращого розуміння всього, що відбувається впродовж здоров'язбережувального навчання, слід уточнити зміст таких філософських понять, як “методи” й “методологія”. “Метод зазвичай визначають переважно як сукупність норм, правил, принципів і вимог, які залежать від мети і засобів діяльності” [3, с. 128]. Метод досить тісно пов'язаний зі способом, або, інакше кажучи, через досягнення мети. Методологію часто ототожнюють із системою методів, однак це не просто система методів діяльності, а ще й учення про неї. “Нині поняття методології і її функцій зазнало істотних змін. Вузкий формально-логічний підхід змінився змістовним збагаченням проблематики вимірювання знання і пізнавальної діяльності” [3, с. 131]. Методологічний аналіз при цьому передбачає й пояснює способи поєднання знання та діяльності, будову, організацію, способи отримання та обґрунтування знань.

Проблему фундаменталізації змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів слід розглядати і в контексті філософських категорій, адже правильне розуміння та застосування філософських категорій до теоретичних і практичних цілей освіти суттєво допомагає в розв'язанні

різних спеціальних завдань. При дослідженні філософських категорій у контексті визначення основних постулатів змісту фізкультурно-оздоровчої освіти ми спиралися на загальноприйняті визначення й трактування філософських категорій, відображені у філософській літературі та наукових дослідженнях фундаменталізації освіти [6; 7 та ін.]. Згадаймо основні філософські категорії: одиничне, загальне й особливе; причина та наслідок; закономірність, необхідність, випадковість; можливість і дійсність; зміст та форма, функція й структура; зовнішнє та внутрішнє; сутність і явище. Хочемо спинитися на конкретизації лише тих, які, на нашу думку, є найбільш вагомими й потребують урахування впродовж формування компетентності здоров'язбереження в студентів вищих навчальних закладів різного професійного спрямування.

Суть *одиничного, загального та особливого* як категорії філософії полягає в тому, що той чи інший предмет набуває конкретної форми свого існування залежно від того процесу, у якому він реалізується. Отже, поведінка людини, її спосіб життя формуються в студентські роки настільки успішно, наскільки вдало й ефективно організовано процес здоров'язбережувального навчання. Розвиток і перетворення в змісті й структурі фізичного виховання відбувається в рамках певних загальних умов, усередині складної взаємодії інших одиничних процесів, керованих загальними цілями всієї системи фізкультурно-оздоровчої освіти, причому постійно здійснюються переходи, перетворення одиничного в загальне й особливе – навпаки.

Окрім цього, існує філософська закономірність: будь-яке явище спочатку завжди є одиничним, особливим, своєрідним винятком, але згодом воно стає загальним. При цьому зберігаються, удосконалюються, відтворюються, розвиваються й перетворюються в загальні факти лише такі моменти, які відповідають загальній тенденції розвитку, певним вимогам та умовам. Усе решта, випадкове відсіюється й зникає, не перетворюючись у щось значуще для людини.

Здоров'язбережувальне навчання студентів у системі фізичного виховання повинно ґрунтуватися на *узагальнених* наукових знаннях і поняттях. Саме узагальнення дає можливість установлювати *особливі* постулати здорового способу життя. Однак не слід забувати, що загальне виявляється тільки через *одиничне*.

Основою для виявлення та пояснення конкретних зв'язків у межах здоров'язбережувального навчання слугує загальне поняття про *причинно-наслідкові* зв'язки. Дійсною причиною наслідку є будь-яка взаємодія. Причинні й функціональні зв'язки в процесі формування культури здоров'я студентів – це складне багатостороннє явище, яке потребує переходу на новий рівень співпраці між викладачем фізичного виховання та студентом. Студентові не може належати пасивна роль, адже йдеться про самовдосконалення. Наслідок є результатом взаємодії, а взаємодія виступає як дійсна причина наслідку. Від такої взаємодії студента й педагога залежить ефективність формування здоров'язбережувальних знань. Переосмислення ролей викладача фізичного виховання та студента в такій співпраці є на сьогодні особливо актуальним явищем, яке і визначається, і впливає на зміст усієї системи фізкультурно-оздоровчої освіти.

Між причиною й наслідком обов'язково існує послідовність у часі, а тому не варто чекати миттєвих позитивних результатів навіть після найдієвіших нововведень у процесі здоров'язбережувального навчання. На нашу думку, фундаментальні зміни в змісті фізкультурно-оздоровчої освіти слугуватимуть поштовхом для більш ефективного запровадження інновацій у систему фізичного виховання, однак явний результат цього процесу вимагає тривалого часу, адже між початком дії причини та початком появи відповідного наслідку – часовий інтервал, який можна визначити як спізнення.

Для людини характерна адаптація до будь-яких змін. Тому будь-які інновації, а особливо ті, що пов'язані зі змінами в організмі людини, вимагають психологічної готовності до їх запровадження як викладачів, так і студентів.

Зв'язок між причиною й наслідком може проявлятися у формі *закономірності (закону), необхідності та випадковості*. Людині природою закладено такий життєвий потенціал, що вона зобов'язана бути здоровою й може прожити без хвороб дуже довго, – це закономірно. Однак не всі закономірності виконуються через те, що на різних етапах життя в нас різні необхідності (наприклад прагнення до кар'єрного росту та, як наслідок – брак вільного часу). За допомогою розкриття закономірностей досягається можливість прогнозувати дальший процес здоров'язбережувального навчання. У системі загальної фізкультурно-оздоровчої освіти доволі часто випадкові явища сприймають як закономірні, вони є причинно зумовленими, але від цього не стають необхідними. Змінювати процес формування здоров'язбережувальної компетентності студентів можуть і випадкові явища. Причому

вони не завжди сповільнюють швидкість формування навичок здорового способу життя, оскільки множинні випадкові процеси можуть самі перетворюватися в необхідність.

Одним із найважливіших завдань загальної фізкультурно-оздоровчої освіти є виокремлення закономірностей здоров'язбереження серед інших випадкових явищ, створення умов для того, щоб необхідність людини бути здоровою перетворювалася в закономірну поведінку, спосіб здорового життя.

Тенденцію руху певної системи виражають *можливість* і *дійсність*. Можливість проявляється в таких формах: формальній, абстрактній та реальній, або конкретній. У процесі формування культури здоров'я слід урахувувати реальні можливості й ставити конкретні цілі. Більша частина формальних вимог ніколи не перетворюється в дії, а от реальна можливість узгоджується з наявними принципами та розвивається відповідно до умов навколишнього світу.

Зміст фізкультурно-оздоровчої освіти як об'єкт складається з елементів, що можуть відрізнятися способом їх зв'язку, який характеризує *структуру*, тобто цей об'єкт є фактично структурно оформленим *змістом*. *Зміст* – це те, із чого складається процес фізичного виховання, а *форма* – це порядок використання основних елементів змісту фізичного виховання для активізації процесу здоров'язбережувального навчання з метою внутрішньої організації, тобто самовдосконалення.

Внутрішньою *структурою* системи загальної фізкультурно-оздоровчої освіти у вищих навчальних закладах різного професійного спрямування є спосіб формування змісту фізичного виховання з урахуванням внутрішніх взаємозв'язків здоров'язбережувального навчання, а реалізація цього змісту здійснюється через спеціально розроблені педагогічні технології. Фізкультурно-оздоровча освіта при цьому – це зовнішня форма, що вказує на її взаємозв'язок з іншими компонентами освітнього простору. Співвідносна зі структурою категорія – *функція*. Щодо змісту й форми – то це взагалі, на нашу думку, рушійні сили здоров'язбережувального навчання. Адже форма, яка перестає відповідати змістові, викликає виникнення нової форми, відповідної новому змісту, і так далі.

Зміст загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів буде ефективним лише за умови, якщо передбачатиме реалізацію єдності змісту, форми, функції та структури, адже нівелювання її форм (засобів) суттєво гальмує розвиток змісту здоров'язбережувального навчання. Недооцінка функцій фізичного виховання гальмує інноваційні зміни структури всієї системи фізкультурно-оздоровчої освіти, ефективність якої також залежить і від загальної побудови змісту здоров'язбережувального навчання.

На основі джерел [1; 5] слід зазначити, що впродовж внесення коректив у зміст загальної фізкультурно-оздоровчої освіти важливо розрізнати й розуміти два аспекти – *зовнішній* і *внутрішній*. Фундаментальна фізкультурно-оздоровча освіта передбачає, передусім, розуміння внутрішнього її сенсу, розкриття суперечностей фізичного та теоретичного аспектів, протиріч, що виникають у процесі фізичного виховання щодо доцільності чи недоцільності досягнення високих спортивних результатів студентами вищих навчальних закладів різного професійного спрямування, тобто надлишкової спортивізації. Лише вивчення й розуміння таких глибинних процесів дають можливість конкретно та ефективно розвивати зовнішній бік фізкультурно-оздоровчої освіти – процес здоров'язбережувального навчання.

Сутність – це категорія філософії, яка визначає підставу всіх змін, що відбуваються і з процесом, і з *явищами* в процесі здоров'язбережувального навчання, відділяючи неістотне від істинного (основного, необхідного, закономірного). *Сутністю змісту фізкультурно-оздоровчої освіти* є формування в студентів довготривалої здоров'язбережувальної системи знань, умінь і навичок, які дадуть їм змогу в майбутньому здійснювати профілактику різноманітних захворювань, запобігати негативним впливам зовнішнього середовища та зберігати власне здоров'я.

Явище фундаменталізації змісту фізкультурно-оздоровчої освіти не є сутністю цієї освіти, це лише форма прояву основних концепцій, зовнішній вияв сутності. Невміння сконцентрувати в змісті фізкультурно-оздоровчої освіти надбання інших наук, виявити, узагальнити та запровадити в процесі фізичного виховання інноваційні тенденції може призвести до серйозних дидактичних помилок у процесі здоров'язбережувального навчання.

У сучасній науці зібрано всі необхідні починання для об'єднання природознавства й суспільних наук на основі цілісного пізнання людини. Деякі сфери науки – антропологія, археологія, експериментальна фонетика, психологія, фізіологія, педагогіка, психологія, фізична культура й спорт – зробили суттєвий крок до побудови теорії розвитку людини та створення єдиної системи фізкультурно-оздоровчої освіти у вищій школі.

Завдяки цьому вивчення природної сутності людини, її фізіологічних резервів, впливів на стан здоров'я наближається до суспільно-історичних наук, що відкриває нові шляхи цілісного наукового пізнання людини, яка в сучасних умовах повинна об'єднувати знання всіх цих наук у відповідну систему, систему наук про людину. Сучасний процес фізичного виховання, здоров'язбережувального навчання за своєю суттю і є людинознавством, історичним природознавством людини. Оволодіння глибинними, сутнісними підставами та зв'язками між різноманітними процесами, що відбуваються в організмі людини, – це своєрідні орієнтири, що висувують потребу у викладанні студентам спеціально розробленого навчального курсу з основ професійного здоров'я.

Висновки. Досягнення конкретних наук про людину – зараз не на найвищому рівні інтеграції внаслідок того, що людина як предмет наукового пізнання в сучасній філософській літературі займає ще недостатнє місце. Увага філософів переважно спрямована на поняття «людина», «людяність» і т. ін. та історично класові за своєю суттю явища щодо її відображення, хоча насправді філософський аналіз понять у сфері наук про здоров'я та розвиток людини має дуже важливе значення й повинен займати одне з провідних місць в історії філософської думки.

Соціально-психологічний аспект здоров'я передбачає активність особистості, повноцінне та творче її розкриття при взаємодії з іншими людьми. Здатність до встановлення ефективних і гармонійних відносин значною мірою визначає соціальну адаптованість та психічне здоров'я особистості.

Саме фундаменталізація змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти здатна розв'язати низку вищезазначених проблем і сприяти вихованню випускника нового типу, носія цілісної здоров'язбережувальної діяльності, що характеризується глобальністю мислення, здатністю до самостійної, творчої, здоров'язабезпечувальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого вивчення вимагають технології інтеграції всіх наявних інновацій, що змістовно можуть вплинути на формування в студентів здоров'язбережувальної поведінки. Дієвим механізмом для розуміння студентами всіх процесів здоров'язбереження може стати пошук оптимального поєднання технологій навчання в системі загальної фізкультурно-оздоровчої освіти через фундаменталізацію її змісту.

Джерела та література

1. Делор Ж. Образование – сокровище сокрытое : доклад Международной комиссии по образованию для XXI века, представленный для ЮНЕСКО / Жак Делор. – Женева : Изд-во ЮНЕСКО, 1997. – С. 17.
2. Дутка Г. Я. Фундаменталізація математичної освіти майбутніх економістів : монографія / Г. Дутка ; наук. ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України М. І. Бурда. – К. : УБС НБУ, 2008. – 478 с.
3. Іщенко М. П. Філософія науки: питання теорії і методології : навч. посіб. / М. П. Іщенко, І. І. Руденко ; за ред. д-р філос. наук, проф. М. П. Іщенка. – К. : УБС НБУ, 2010. – 442 с.
4. Предмет і проблематика філософії : навч. посіб. / за заг. ред. М. А. Скринника, З. Е. Скринник. – Львів : ЛБІ НБУ, 2001. – 485 с.
5. Спенсер Г. Воспитание: умственное, нравственное и физическое / Г. Спенсер ; пер. с англ. М. А. Лазаревой ; сост. и отв. ред. Г. Б. Корнев. – М. : УРАО, 2002 – 288 с.
6. Ставская Н. Р. Философские вопросы развития современной науки. Социологические и методологические проблемы интеграции науки : учеб. пособие для вузов / Н. Р. Ставская. – М. : Высш. шк., 1974. – 231 с.
7. Субетто А. И. Проблемы фундаментализации и источников содержания высшего образования. – Москва ; Кострома : КГПУ, Исследоват. центр, 1995. – 336 с.

Анотації

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у контексті законів і категорій філософії. Конкретизовано та здійснено аналіз основних законів і категорій філософії для визначення дієвих механізмів оптимізації здоров'язбережувального навчання через фундаменталізацію змісту загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів.

Ключові слова: загальна фізкультурно-оздоровча освіта, здоров'язбережувальне навчання студентів, закони й категорії філософії, фундаменталізація.

Наталья Завыдивская. Особенности усвоения содержания общего физкультурно-оздоровительного образования студентов в контексте законов и категорий философии. В статье обоснована необходимость усвоения содержания общего физкультурно-оздоровительного образования в контексте законов и категорий философии. Конкретизирован и произведен анализ основных законов и категорий философии для определения действенных механизмов оптимизации здоровьесохраняющего обучения через фундаментализацию содержания общего физкультурно-оздоровительного образования студентов.

Ключевые слова: общее физкультурно-оздоровительное образование, здоровьесохраниющее обучение студентов, законы и категории философии, фундаментализация.

Nataliya Zavydivskaya. Peculiarities of Perfection of Content of General Physical Culture and Health-Improving Education of Students in the Context of Laws and Categories of Philosophy. In the article it was grounded the necessity of perfection of the content of general physical education and health-improving education in the context of laws and categories of philosophy. It was particularized and analyzed the main laws and categories of philosophy for defining of the effective mechanisms of optimization of health-preserving education by means of fundamentalization of content of general physical education and health-improving education of students.

Key words: general physical education and health-improving education, health-preserving education of students, laws and categories of philosophy, fundamentalization.